

Разом з тим проблематичним є питання щодо визнання норм закону або закону неконституційним за відсутності старої редакції норми або закону. Можливо необхідно в такому випадку відтермінування набрання чинності рішенням Конституційного Суду України, до прийняття норми або закону відповідної Конституції України.

Татулич Ірина Юріївна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)

НОВЕЛИ ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Вагомим наслідком судової реформи стали зміни до процесуального законодавства та поява нових інститутів, що позитивно вплинуло на реалізацію особою права на судовий захист, яке передбачено на національному та міжнародному рівнях. Дане право передбачає не тільки звернення особи до суду, але і належний та ефективний судовий захист порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод та інтересів справедливим та неупередженим судом. Саме такого ефективного захисту особа зможе досягти не лише з моменту ухвалення судового рішення, а з моменту його остаточного виконання. Для того, щоб рішення про задоволення позовних вимог було у майбутньому виконане, у цивільному судочинстві існує інститут забезпечення позову, який зазнав суттєвих змін та доповнень.

Даний інститут нормативно закріплено в діючому Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України), зокрема в главі 10 [1], а також в підзаконних актах. На жаль, як і в попередній редакції ЦПК України законодавець не дає визначення цього важливого поняття, а закріплює тільки наслідки невжиття заходів по забезпеченню позову у ч. 2 ст. 149 ЦПК України. Тому не можливо не погодитись із думкою вітчизняного вченого-процесуаліста С. Я. Фурси, яка вважає, що законодавець повинен був у ЦПК України розкрити поняття забезпечення позову, а далі вже говорити про підстави та способи забезпечення позову. Під забезпеченням позову автор розуміє вжиття судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача, які гарантують реальне виконання судового рішення, ухваленого за його позовом [2, с. 535].

Відповідно до правової позиції ВСУ від 25 травня 2016 року у справі № 6-605 ЦС 16 забезпечення позову по суті – це обмеження суб'єктивних прав, свобод та інтересів, відповідача або пов'язаних із ним інших осіб з метою забезпечення реалізації в майбутньому актів правосуддя і задоволень вимог позивача (заявника). У постанова Пленуму ВСУ від 22.12.2006 р. № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову», дане поняття розкривається як сукупність процесуальних дій, які гарантують виконання рішення суду в разі задоволення позовних вимог.

Отже, забезпечення позову є такою процедурою в цивільному судочинстві, яка полягає у створенні умов для належного, своєчасного виконання судового рішення після набрання ним законної сили для охорони матеріально-правових інтересів позивача від несприятливих дій відповідача. Оскільки як показує судова практика, відповідачі під час розгляду та вирішення цивільних справ і до ухвалення рішення суду можуть продати, приховати, знищити майно, яке підлягатиме поверненню позивачеві. А звідси рішення про задоволення позовних вимог не можливо буде виконати через відсутність майна у відповідача.

У ЦПК України у ч. 1 ст. 150 закріплено види забезпечення позову. Зокрема, нова редакція Кодексу розширила перелік зазначених видів, додавши зупинення митного оформлення товарів чи предметів; арешт морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вигоди. Вказаний перелік способів забезпечення позову є невичерпний, оскільки в п. 10 коментованої норми зазначено, що позов забезпечується іншими заходами, необхідними для забезпечення ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав та інтересів, якщо такий захист або поновлення не забезпечуються заходами, зазначеними у п. 1-9 цієї частини. Цим самим законодавець розширює повноваження судді, який враховуючи спір, що виник між сторонами, праввідносини, обставини справи та зміст заяви сам обере спосіб забезпечення позову для можливого виконання судового рішення у майбутньому. Крім того, в цій же статті закріплюються випадки, коли забезпечення позову не допускається.

Звертаємо увагу і на той факт, що суд вживає заходи забезпечення позову лише за заявою учасника справи (ч. 1 ст. 149 ЦПК). Проте у науці цивільного процесуального права є пропозиції щодо закріплення на законодавчому рівні повноваження суду самостійно ініціювати та вживати заходи по забезпеченню позову. Ми все ж таки вважаємо, що ініціювання вказаного питання самим суддею буде вважатися порушенням принципу змагальності в цивільному процесі, що є неприпустимим.

Дискусійним є питання і щодо кола суб'єктів, які можуть подавати заяву про забезпечення позову. Виходячи з норм ЦПК України – це є учасник справи, а отже, це позивач, відповідач, треті особи, правонаступники, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Однак, стосовно відповідача, то така заява можлива лише при пред'явленні ним зустрічного позову. Наприклад, у справах про поділ спільної сумісної власності подружжя. Що стосується третіх осіб, є спірні питання, які будуть залежати від видів третіх осіб. Так, якщо це треті особи з самостійними вимогами, то зрозуміло, що їх процесуальне становище наближене до позивача в цивільному процесі, а тому вони теж можуть подавати такого роду клопотання. Щодо третіх осіб без самостійних вимог, вони не завжди перебувають у матеріально-правовому зв'язку зі стороною та не наділяються матеріально-правовою заінтересованістю, а звідси, на наш погляд, не є суб'єктами, уповноваженими подавати такі клопотання. Незрозумілим є позиція законодавця стосовно не включення до кола суб'єктів представника особи, якого, ми вважаємо, теж слід було наділити правом на пред'явлення заяви про забезпечення позову як учасника судового процесу.

Процесуальним засобом звернення до суду є заява, процесуальний порядок пред'явлення якої теж зазнав змін. Так, якщо попередня редакція ЦПК України передбачала тільки одну категорію справ, у якій було можливим пред'явлення заяви про забезпечення позову до подачі позовної заяви (з питань захисту прав інтелектуальної власності), то діюча редакція ЦПК України передбачає три способи подання будь-якої заяви: до подання позовної заяви; одночасно з пред'явленням позову; після відкриття провадження у справі. Таку новацію можна тільки вітати, адже саме вона спрямована на справедливе та ефективне судочинство. У зв'язку з цим зміни стосуються і строків пред'явлення позову, які збільшені: у разі подання заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви, заявник повинен пред'явити позов протягом десяти днів, а у разі подання заяви про арешт морського судна – тридцяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення позову.

Важливим етапом під час реалізації даного інституту є вимоги щодо заяви про забезпечення позову, зміст якої деталізовано в нормах законодавства, а саме в ст. 151 ЦПК. Крім загальних вимог, до такої заяви пред'являються і спеціальні вимоги, де на заявника покладається обов'язок довести, обґрунтувати та переконати суд в тому, що невжиття таких заходів істотно ускладнить або унеможливить процедуру виконання

судового рішення. Це стало підставою того, що реквізити до таких заяв не мають вичерпного характеру, у них вказуються і інші відомості, необхідні для забезпечення позову. Питання щодо форми та змісту такої заяви теж не залишаються поза увагою науковців. Ми підтримуємо думку О.Ю. Одосій, яка виявляє деякі неузгодженості з приводу цього питання. По-перше, у п. 3 цієї норми вимагається зазначити предмет позову, а ціну позову лише у п. 5, що є нелогічним і ускладнить роботу суддів з таким документом. По-друге, заявник зобов'язаний висловити пропозиції щодо зустрічного забезпечення, що не відповідає логіці і його статусу як особи, права якої порушені. По-третє, за попередньою редакцією ЦПК України заява про забезпечення позову могла міститися й у позовній заяві, а тепер має подаватися суду як окремий процесуальний документ, що звучує і занадто формалізує вимоги до змісту заяви. По-четверте, такі вимоги до заяви про забезпечення позову вимагають ґрунтовних знань в галузі цивільного процесу, тому обмежують право на звернення до суду пересічних громадян [3, с. 14].

Найбільшою новелою щодо інституту забезпечення позову стало зустрічне забезпечення, яке на відміну від забезпечення позову спрямоване на захист прав та інтересів відповідача, який може постраждати від недобросовісних позивачів. На жаль, в наш час поширеною є практика, коли позивач, зловживаючи своїми правами, використовує забезпечення позову з метою неправомірних дій з незаконного заволодіння майном відповідача («рейдерство» тощо). Законодавець у попередній редакції ЦПК України мало приділяв уваги правам відповідача, закріплюючи лише одну норму, яка передбачала право особи щодо якої вжито заходів забезпечення позову на відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову. У ст. 154 ЦПК міститься одночасно і право (ч. 1), і обов'язок (ч. 2) суду застосувати дані заходи, а також процесуальний порядок реалізації цього питання. Зустрічне забезпечення – це гарантія відшкодування можливих для відповідача збитків. Цей інститут цивільного процесу є безумовним прогресом для всієї системи забезпечувальних заходів. Він має на меті забезпечити певний баланс сторін і нейтралізувати можливі негативні наслідки, які можуть виникнути в результаті застосування судом забезпечувальних заходів [4]. Таким чином, впровадження цієї норми надає суду змогу ефективно застосовувати заходи забезпечення без ризику заподіяння шкоди інтересам інших осіб, коли сам факт вжиття заходів забезпечення позову може призвести до виникнення збитків у особи, відносно якої їх застосовано.

Ще однією новелою є порядок скасування заходів забезпечення позову. Адже попередня редакція ЦПК надавала право ініціювати скасування заходів тільки особі, щодо якої вжито заходи. За діючим законодавством суд теж наділяється правом скасувати заходи забезпечення позову з власної ініціативи або за вмотивованим клопотанням учасника справи (ст. 158 ЦПК).

Новим є і зазначення строків дії заходів забезпечення позову, які продовжуватимуть діяти протягом 90-ти днів з дня набрання вказаним рішенням законної сили (ч. 7 ст. 158 ЦПК).

Отже, реалізація інституту забезпечення позову повинна відбуватись у строгій відповідності з нормами процесуального права, оскільки порушення такого порядку призведе до скасування ухвали про забезпечення позову, затягування процесу і передачі питання про забезпечення позову на новий розгляд. Законодавець, закріпивши даний інститут, розширює процесуальні гарантії захисту не тільки позивача, але і відповідача в цивільному процесі, що є позитивним кроком розвитку процесуального законодавства та гармонізації національного законодавства до європейських стандартів. Дотримання національними судами України норм законодавства під час застосування вказаного інституту буде сприяти реалізації не тільки захисту прав та інтересів учасників процесу, але і завдань цивільного судочинства.

Використані матеріали:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2019 р.: (офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2019. 288 с.
2. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України: наук.-практ. ком.: у 2 т. / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, С.В. Щербак; за заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.; КНТ, 2010. 1044 с.
3. Одосій О. Я. Забезпечувальні заходи в цивільному процесі України. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня к. ю. н., Київ. 2018. 21 с.
4. Луспенник Д. Д. Зустрічне забезпечення позову – новела цивільного процесу. Сайт *Barristers*. URL: <https://barristers.org.ua/news/zustrichne-zabezpechennya-novela-tsyvilnogo-protsesu/>

Турман Наталя Омелянівна
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)

ЦІКАВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ

Угоди у кримінальному процесі України – правовий інститут, який отримав законодавче закріплення у КПК України 2012 року. На сьогоднішній день практика застосування даного правового інституту становить більше семи років, що свідчить про немалий «багаж» теоретичних досліджень дієвості даного інституту та ефективності застосування останнього на практиці.

Стверджувати про те, що даний інститут повністю належним чином втілений у практичну діяльність ще рано, оскільки напрацювання єдиної практики застосування його норм наразі триває. Аналіз теоретичних положень та практичної сфери, що стосуються ініціювання, укладення та застосування інституту угод у кримінальному процесі свідчить про наявність на законодавчому рівні певних прогалин та колізійних моментів, що слугують перепорою в належній реалізації даного інституту на практиці, а також наявності певних помилок, яких допускають сторони та інші учасники кримінального провадження під час ініціювання, укладення та виконання угод у кримінальному процесі.

Відповідно до ч.1 ст.469 КПК України угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді).

З аналізу змісту даної статті чітко вбачається, що ініціювати укладення угоди про примирення можуть чітко визначенні особи – потерпілий, підозрюваний або обвинувачений.

У разі примирення існує певна рівність сторін, які повинні спільно ініціювати процес примирення і спільно вчиняти дії по досягненню згоди, тобто повинні бути зацікавлені в укладенні угоди і активно сприяти досягненню позитивних результатів. Не тільки потерпілий повинен вибачити підозрюваного чи обвинуваченого, примиритися з ним, але і підозрюваний чи обвинувачений повинен проявити активність у досягненні угоди про примирення, тим самим продемонструвати своє каяття і зниження своєї суспільної небезпеки чи відшкодування збитків [1,с.96-97]. У даному випадку недосконалою видається законодавча норма, яка передбачає права підозрюваного, адже чітко вбачається, що на відміну від потерпілого, у процесуальних правах якого чітко